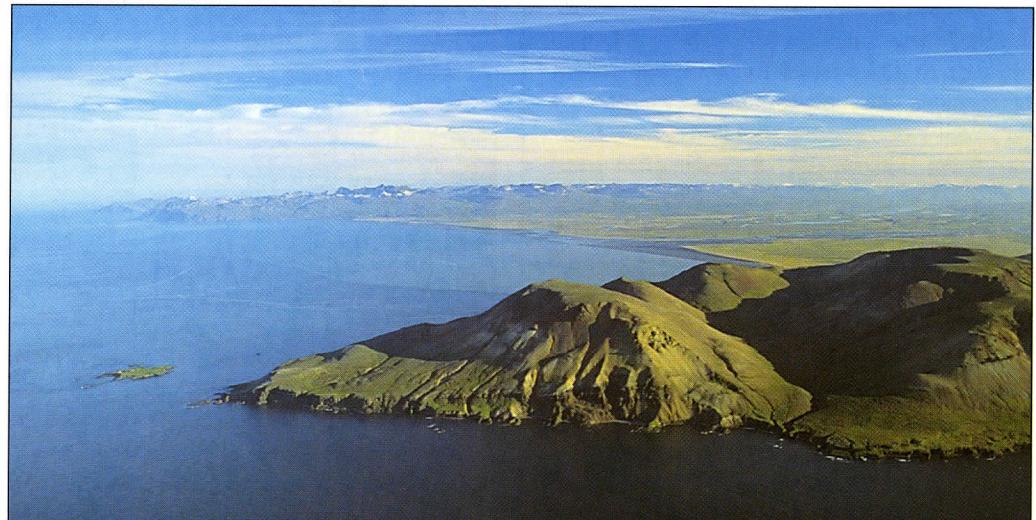

Séð yfir Kollumúla
til Héraðsflóa.
Ljósm. Skarphéðinn
G. Þórisson.

Hrikaslóð á heillandi strönd

Í fótspor vermannna og smalafólks á mótum Vopnafjarðar og Héraðsflóa

Af Út- og Mið-Héraði blasir við strandlengjan norðan Héraðsflóa, þegar bjart er í veðri. Til að sjá vekur landslagið á skaga þessum enga sérstaka athygli, hæstu hnjúkar bungulagaðir og land lækkandi út til sjávar. Pessi hversdagslega sjón tilheyrir fjarskanum en ekki nálagðinni í hugum okkar, sem í þéttbýli Mið-Héraðs búum og gera fáir sér þá fyrirhöfn að troða landssvæði þetta fótum. Það er heldur ekki auðgert nema fyrir sæmilega fráa og fótvissa einstaklinga, þar sem landið er víða sæbratt, þó að hið efta sé ekki um torleiði að ræða. Svæðið býr þó yfir mikilli náttúrufigurð og á nokkrum stöðum má finna menjar um mannvirki, sem reist hafa verið fyrr á öldum vegna nýtingar á gæðum lands, en þó aðallega sjávar. Fyrir landi er eyin Bjarnarey, og er hún og saga hennar efni í yfirgrípsmikinn þátt, sem vonandi verður tekinn saman af þar til bærum fræðimönnum áður en langur tími líður.

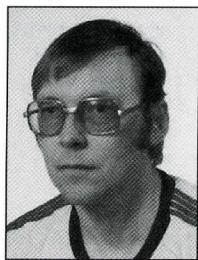
Skaginn utan Fagradals í Vopnafirði og Hellisár hjá Ketilsstöðum í Hlíðarhreppi hefur verið á opinberri náttúrumuinjaskrá að minnsta kosti síðan 1984.

EKKI eru menn á einu máli um heiti á þessu nesi. Í aðföngum að bókinni Sveitir og jarðir í Múlaþingi, í lýsingu Fagradals, sem skráð er af Helga Gíslasyni á Hrappsstöðum í Vopnafirði, er talað um Kollumúla, og er greinilega átt við allt fjallið milli Héraðsflóa og Fagradals. Virðist þetta málvenja í Vopnafirði, og sjómenn nefna ysta hlutann, milli Kattárdals og Héraðsflóa, Kollumúla.

Í ritum sínum kannast Guðmundur Jónsson frá Húsey hins vegar ekki við Kollumúlanafnið í daglegu máli, telur það uppfundið af fræðimönnum, sem aldrei hafi á þessar slóðir komið. Ysta hluta fjallsins nefnir hann hins vegar Kolmúla og þannig var fjallið nefnt í Ferðabók Eggerts og

Bjarna (Kh. 1772). Guðmundur er fæddur og uppalinn á Fljótsdalshéraði, og virðast Héraðsmenn ekki hafa komið sér upp fastmótaðri nafngift á skaga þennan, þó að hann blasi miklu frekar við sjónum þeirra, en Vopnfirðinga. Sumir Út-Héraðsmenn tala til dæmis um *Fjallarena*, (þar sem fjallið endar) sem er hliðstætt við Landsenda, sem svo er nefnt þar sem undirlendi þrýtur meðfram sjó.

Til þess að athuga nánar staðhætti á útnesi þessu fórum við Páll Pálsson frá Aðalbóli tvær gönguferðir sumarið 1995, og fer hér á eftir upprifjun á ferðum þessum með innskotum, þar sem gripið er niður í eldri frásagnir og heimildir.

**Sigurjón
Bjarnason**

Myndin er tekin út með Kollumúla Vopnafjardarmegin. Yst og næst Bjarnarey sér á Norðurnes við sjó. Þá taka við Pembubjörg undir Standandanesi, síðan Lághjalli inn að hinum ljósleita Móhrygg. Frá Móhrygg taka við sandarnir, Paradísarsandur, Litlisandur og Torfusandur inn að Torfu, sem er lítt grænn blettur fremst á ljósleitum skriðuhrygg. Fyrir innan Torfu er Lontasandur, síðan Kattárvík og Svartnes gengur lengst út í sjóinn neðst á myndinni. Til hægri sér í mynni Kattárdals og fjallskugginn í honum er af Bæjarfjalli fyrir ofan Fagradalsbæ. Ljósm. Skarphéðinn G. Þórisson.

Kattárdalur og Kattárvík

Klukkan tæplega 8 að morgni þann 3. ágúst 1995 lögðum við land undir fót af Hellisheiðavegi ofan Ketilsstaða í Jökulsárhlið. Vegaroslóði liggar þarna út af veginum í skarðinu áleiðis út að bænum Fagradal og fylgdum við honum. Í fyrstu liggur vegurinn upp allbratta brekku bak við svokallað *Snjólfshraun*, síðan Héraðsflóamegin í fjallinu um *Kötluhraunsbotna*, og eftir um það bil klukkutíma göngu opnast sýn út *Kattárdal*, en eftir honum liggar áðurnefndur vegaroslóði. Austan við veginn þar sem byrjar að halla niður í dalinn eru tveir samfastir misstórir melkollar, sem gætu minnt á sofandi kött séð frá hlið, enda heitir hæð þessi *Köttur* samkvæmt örnefnalýsingu Ketilsstaða. Utan við Kött er *Múlakollur*, ávalur og allhárr, 567 m skv. korti. Lokar hann sýn til Héraðsflóa og myndar suðurhlíð að fremsta hluta Kattárdals. Norðan megin er *Dýjfjall* hátt og skriðurunnið. Skilur það á milli Fagradals og Kattárdals. Þegar komið var út eftir dalnum svipuðumst við um eftir leifum af seli, sem Guðmundur frá Húsey segir í ritum sínum að eigi að finnast á Kattárdal. Fundum við þó engin merki þess og engan líklegan stað fyrir selstöðu.

Nafn Kattárdals hefur verið nokkuð á reiki í gegnum tíðina. Guðmundur Jónsson frá Húsey talar í sagnþáttum sínum í ritinu „Að vestan“ um *Kattárvíkurðal*, en einnig um *Kattavíkurðal* og ána nefnir hann *Kattavíkurá*. Jón H Snædal, fæddur í Neðri-Bæ í Fagradal 1877 og alinn þar upp til fullorðinsára, nefnir dalinn *Kattavíkurðal*. Sýslulýsing 1745 talar um *Kattavíkurðal*, en einnig Hatta[r]víkurðal. Högni á Stóra-Bakka kallar ána *Kattarvíkurá* í vitnisburði sínum frá árinu 1663.

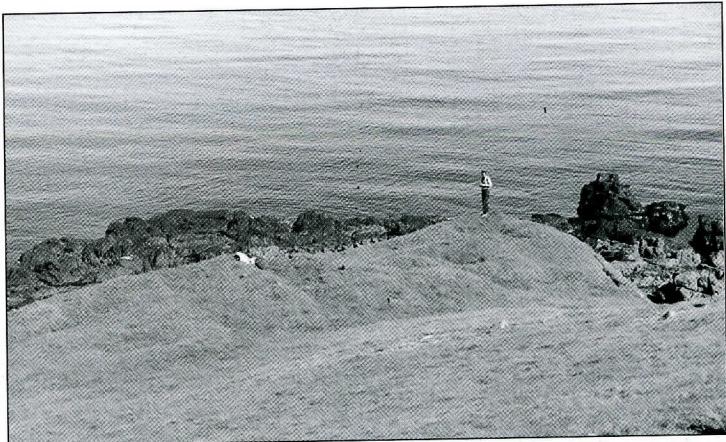
Neðst á dalnum fórum við yfir *Kattána* og gengum vestan við hana niður undir sjó að *Kattárvík*, sem er girt sjávarhömrum með nokkrum fjörlásum milli klettanefja. Úti á víkinni er sker eða klettur sem lítur út eins og á liggjandi köttur með reist höfuð og reyndar annar fast við land með svipuðu lagi og er eins og kettirnir horfist í augu.

Í eldri heimildum má ýmislegt finna um öll þessi katta-örnefni. Meðal annars segir Guðmundur Jónsson frá Húsey í ritum sínum frá undirgöngum milli Ketilsstaða í Hlíð og Kattárvíkur, þar sem köttur átti einhvern tíma að hafa komist í gegn. (Glettingur 2. árg. 3. tbl.). Frá þessu segir einnig í þjóðsögum Jóns Árnasonar og þjóðsögum Sigfúsar Sigfússonar.

Úti á víkinni er sker eða klettur sem lítur út eins og á liggjandi köttur með reist höfuð og reyndar annar fast við land með svipuðu lagi og er eins og kettirnir horfist í augu. (Sjá mynd á bls 26).

BÓKASAFN

BREIÐDALSHREIÐ

Leifar af fyrri alda „þéttbýli“ í Torfu. Páll Pálsson framkvæmir húsaskoðun. Ljósm. höf.

Torfuland

Yst við Kattárvíkina opnast útsýni út í *Torfulandið* út á svokallaðan *Móhrygg*, ljósleitan líparíthrygg sem gengur fram undan fjallinu.

Samkvæmt fasteignamati 1918, og reyndar löngu fyrr, er Torfulandið metið sérstaklega og talið eign Áskirkju í Fellum.

Til er vitnisburður frá árinu 1663, þar sem leigulíði Áskirkju, Högni Þorleifsson, er láttinn staðfesta mörk landsins og afnotarétt af einstökum ítökum eða hlunnindum. Hér að neðan er vitnisburðurinn birtur orðréttur með nútímafsetningu.

Texti þessi kann að þarfnað nokkurra skýringa. Högni sá er hér vitnar, bjó á Stóra-Bakka í

Tungu, og hafði haft Torfuna á leigu um áratugi, þegar hann, eftir beiðni Skálholtsbiskups, gefur pennan vitnisburð.

Landamörkin eru samkvæmt þessu við „Kattárvíkurá“ Vopnafjarðar megin, en við „Saltvíkurlæk“ sem er við jaðar Standandaness, Héraðsflóamegin. Allt Standandanesið fylgir því Torfulandi.

Rekamark það sem um ræðir er þó undanskil- ið ítak, sem eigandi landsins, Áskirkja, nytjar, auk þess sem Hofskirkja í Vopnafirði hefur beitarrétt í landinu. Ás átti aðeins reka fyrir Torfulandi frá „Kattárvíkurá“ og út í Valdavíkurlæk, en samkvæmt máldögum átti Hofskirkja í Vopnafirði allan reka milli Berglangar og Valdavíkurlækjar og selveiðar allar innan þessara marka. Nýting Högna hefur fyrst og fremst verið fólgin í verstöðinni, en byggingum þar verður nánar lýst síðar.

En lítum aftur á staðhætti:

Næst Kattárvíkinni er *Lontasandur*, eða *Lonti*, (selsheiti) undir *Lontaskriðum* og ákváðum við að velja fjöruleiðina, sem reyndist ágætlega fær, en skriðurnar eru leiðinlegar yfirferðar í purrkatíð.

Torfa

Komnir yfir Lontasand stóðum við á rústum áður nefndra verbúða. Tæturnar eru mjög greini-

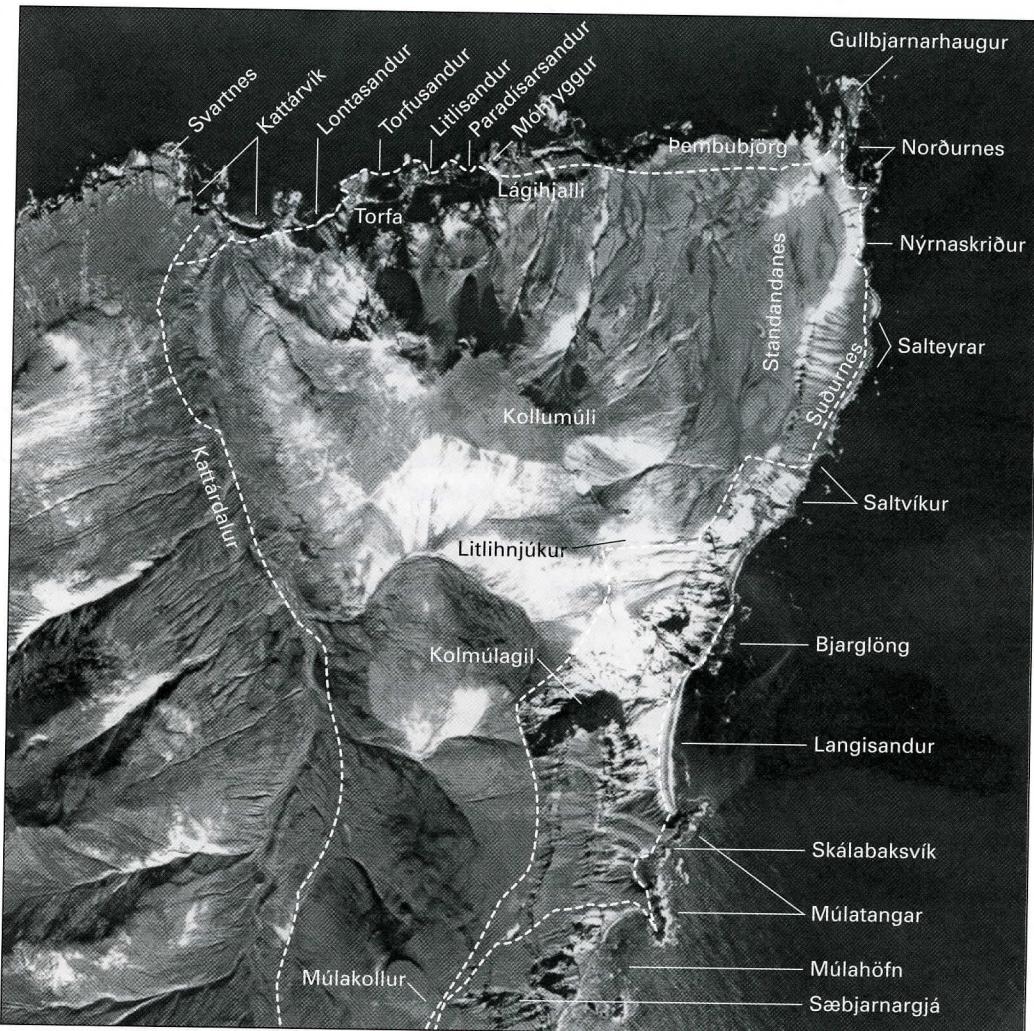
Vitnisburður um Torfuland

Það gjörum vér, Oddur Eyjólfsson skólameistari í Skálholti, Torfi Jónsson kirkjuprestur sama staðar, Teitur Þorleifsson, Ólafur Jónsson, Sigurður Björns[son] og Teitur Pétursson góðum mönnum kunnugt með þessu voru opnu bréfi og undir skrifuðum eigin handskriftum að vér höfum séð og yfirlesið, svoláandi vitnisburði um landamerki Torfu, Ásskirkju eignar í Austfjörðum, in originali handskrifaða orð fyrir orð sem eftir fylgir: Svo felldan vitnisburð ber Högni Þorleifs[son] tilkvaddur af biskupinum m[agister] Brynjólfí Sveinssyni, sanninda vitnisburð um að bera hvað hann réttast og sannast vissi um landamerki og rekamörk Ásskirkjulands, Torfu sem að formu og nýju haldið er 2 hundruð að dýrleika. Meðkennist nú Högni Þorleifsson að hann hafi hér til vitað fram undir fjörutíu ár, að hann hafi og þetta Torfuland haft til byggingar af Ásskirkju formönnum, fyrst Magnúsi Vigfússyni og síðan Bjarna Oddssyni og Bjarna Eiríksyni og hafi þá haldið verið Torfuland inn í Kattárvíkurá og í Saltvíkurlæk hið innra, land og reki ofan í gegn. En hið ytra rekamark Torfu útfrá í Valdavíkurlæk, sem er undir kambinum sem fram í sjóinn stendur, sem brík og forvaði, og ei

kveðst Högni vita annað en þetta sé rétt Torfurekamörk í fyrrskrifaðan læk í Ytri-Valdavík, sem rennur undir kambinum, og svo segir hann eldri menn hafi sér tilsgað bæði faðir sinn, Þorleifur Einarsson og Pétur Benediktsson og Magnús Benediktsson, hverjum hér var alkunnugt til og vissu í tið Þuriðar Þorleifsdóttur, þegar hún átti forráð, og þar eftir. En um landið fyrir ofan kveðst hann ógjörla vita, utan hann hyggi Torfuland vera út í gegn, að óskertu Hofskirkju beitártaki á hálfu Standandanesi, eftir hennar máldaga.

Annað kveðst Högni Þorleifsson ekki réttara vita en nú er skrifad, lófandi hér við að standa hvar sem fram kæmi með fullnaðar handsölum við biskupinn, greinir hann til fleiri barnkunnuga dánumenn, aldraða og ráðvanda, sem hann segir hér muni með sér til vita, Benedikt og Rusticum Magnússyni og Árna Jónsson á Geirastöðum og til sanninda hér um setur Högni Þorleifsson sína eigin handskrift hér undir, til staðfestu og vitnisburðar upp á þetta fyrrskrifað að Kirkju-bæ í Tungu anno 1663, 25. ágúst.

(Undirskrifad nafn)
Högni Þorleifsson með e.h.
Úr bréfabók Brynjólfss biskups.

Loftmynd af Kollumúla og nágrenni með örnefnum eins og greinarhöfundur telur þau réttust. Brotna línan sýnir gönguleið höfundar og félaga hans.
Ljósm. Landmælingar Íslands.

legar, átta að tölu og standa þétt saman, enda lítið rými í *Torfu*, hún er varla nema 50 metrar að breidd og tæplega það frá brekkurótum að fremstu brún eða eins og lóð undir lítið fjölbýlis-hús. Eftir að Páll hafði ritat stutta lýsingu á mannvirkjaleifum þessum og stíkað um þær í mælingaskyni, og við báðir étið fylli okkar af nesti úr allt of þungum bakpoka, klöngruðumst við niður á *Torfusandinn* næst utan við *Torfunu*, en þar hefur

bátum vermanni líklega verið brýnt. Ekki var hægt að greina nein merki um naust, fiskverkunaraðstöðu né lendingarbætur, brimið ef til vill löngu búið að sópa öllu slíku burtu, enda hefur öll aðstaða trúlega verið með fátæklegra móti. Engin löggjöf um aðbúnað og hollustuhætti á vinnustöðum mun hafa verið í gildi á útróðraárum úr *Torfu*.

En vökum nú aftur að fornum heimildum. Til er lýsing á húsakostí og viðum í *Torfu* frá 1662.

Húsaskoðun á *Torfu*

Anno 1662, 15. desember uppskrifuð hús og tré í *Torfu*, Áss kirkjueign. Í fyrstu skáli, þriggja faðma langur og faðmars breiður með duglegum grenivið. Eldhús, 2 faðmar, reft um einn ás 7 álna langan. Eitt lítið bakkorn(?) 3 álna langt, en annað sýnist þar til lítlis gagns, ræfurnaust tæpir 4 faðmar, þar í þvertré 5 álnir, en 3 ásár minni, 5 álnir, einn af þeim 4 álnir, hitt uppreft í úтиhýsi. Einn ássprjónn 8 álnir, sem Högni segist hafa á sjó fundið, með hans marki er hann. 2 hjallar, annar með 4 stólpum, mjög fánýtum og 2 ásum 6 álna löngum, óduglegum að mestu, hitt allt sprekað og ónýtt. Annar

með 6 stólpum, lítið betri en hinir, nema ef einn er lítið betur en 2 álnir. 2 ásár 7 álna langir, segist Högni eiga annan. Item 7 raftar, hitt annað fánýtt. Item fáeinir ráarspýtur, sem Högni segist eiga, gagnlitlar.

Til merkis hér um skrifum við okkar nöfn hér undir, sama stað, ár og dag sem fyrr segir:

(Undirskrifuð nöfn)

Þorsteinn Magnússon með eh. Hallur Högnason e.h.

Úr bréfabók Brynjólfss biskups.

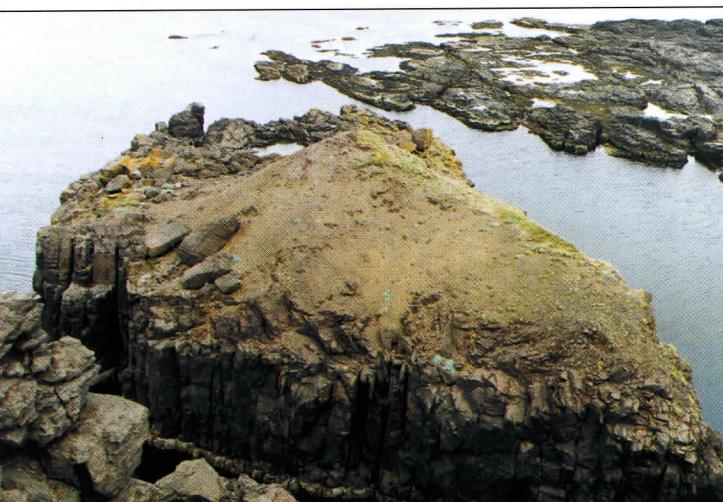
Kettir á Kattárvík, í fjarska sjást Syðri og Ytri Hágangar norðan Vopnafjarðar. Ljósm. höf.

Mun þetta vera einhver elsta ef ekki allra elsta úttekt á íslenskri verstöð, sem varðveisit hefur. Með nútí mastafsetningu hljóðar hún svo sem segir hér fyrir neðan.

Við þetta er litlu að bæta, en eftirtektarvert er að Högni þarf að taka sérstaklega fram að þær spýtur sem hann á sjálfur, hafi hann fundið á sjó. Áskirkja átti nefnilega allan landfastan reka, og hafði leiguliði ekki rétt til þess að hirða hann.

Torfusandinn gengum við endilangan, næst komum við á *Litlasand*, sem er lítið meira en kví á milli kletta, og þar næst á *Paradísarsand*, sem er álfá langur og Torfusandur (ca. 200 metrar) en utan við hann blasir við áðurnefndur Móhryggur. Endar hann í klettatanga í sjó fram, þar í gegn er *Bessagat* úti í sjónum og mætti róa þar bátkænu í gegn þegar best og blíðast er, stærð gatsins ca. 3 metrar að breidd og 10 metrar að hæð.

Í örnefnalýsingu Fagradals er Móhryggur sagður vera milli Paradísarsands og Litlasands, sem er rangt, hann er utan Paradísarsands og lokar sýn út á Standandanes, þangað til komið er upp á hann.

Gullbjarnarhaugur. Fjær eru Flesjarvogur og Fles. Sundið næst landi heitir Ormurinn. Ljósm. höf.

Standandanes

Gatan upp á Móhrygg er frekar tæp og leiðinleg yfirferðar þegar skriðan er hörð eftir þurrkatið, lausagrjót ofan á harðri leirhelli. Þegar upp á hrygginum kemur breytist landið, nú eru engir sandar við sjó, heldur klettabásar undir grashjalla, svokölluðum *Lágahjalla*, öðru nafni *Seljhalla*. Handan (utan) hjallans hækkar landið upp á svokölluð *Pembubjörg* og sést brún þeirra vel af Móhrygg. Fast utan við Móhrygginn eru *Valdavíkur*, tveir eða þrír klettabásar við sjóinn, þar utar nefnir örnefnaskrá Fagradals *Atlavík*, eða *Skerjafjöru*, líklega eftir *Þormóðsskerjum* sem eru þar skammt frá landi.

Við skoðuðum Seljhallann grandgæfilega með hugsanlegar leifar af seli í huga, en fundum ekkert sem bent til neins konar eldri mannvirkja. Ekki fundum við heldur Valdavíkurlæk, sem átti að hafa verið ytra rekamark Áskirkju. Hjallinn er að minnsta kosti hálfur kílómetri að lengd, ofan hans er grá og lítt gróin skriða og ofan hennar er hjalli sem breikkar ört við það að fjallshlíðin sveigir nú mjög til austurs og síðan til suðurs. Samheiti þessa lands framan undir fjallinu er *Standandanes* og nær frá Móhrygg, þar sem söndunum sleppir, út á móts við *Bjarnarey* og áfram suður Héraðsflóamegin að *Saltvíkurskriðum*, þar sem öllu undirlendi sleppir. Standandanes er nánar tiltekið nestáin milli Vopnafjarðar og Héraðsflóa undir fjalli því sem flestir nefna Kollumúla, en Guðmundur frá Húsey segir að nefndur hafi verið Kolmúli. Sjómenn á Vopnafirði tala ekki um Standandanes, heldur Landsenda, fyrir utan Kollumúla.

Komnir út fyrir Lágahjalla eða Seljhalla erum við uppi á Pembubjögum, þar er gróður lágvaxinn en þó myrlent á köflum. Eru björgin einn til tveir kílómetrar á lengd og þegar kemur út af þeim blasir Bjarnarey við skammt undan landi. Er þá niður skriðu að fara niður á svokallað *Norðurnes*, sem er við nestána. Þar norður af gengur lágt sker eða flöt hlein til norðurs, *Fles*, og inn í hana *Flesjarvogur* sem ásamt þróngu sundi, *Orminum*, sem gengur til suðausturs meðfram landinu, skilur hana frá landi. Milli Flesjarvogs og Ormsins er klettastapi með *Gullbjarnarhaug* í kolli, skilinn frá Fles með Flesjarvogi, en frá landi með Orminum.

Gull-Björn sá átti að hafa verið landnámsmaður í Bjarnarey, sem kennid er við hann. Átti hann að hafa látið heygja sig á stapanum, en gullkistur sínar faldí hann í sjávarhelli á eynni, undir svokallaðri *Gullborg*. (Sjá Þjóðsögur Sigfúsar Sigfússonar 2. útg. VI, 37).

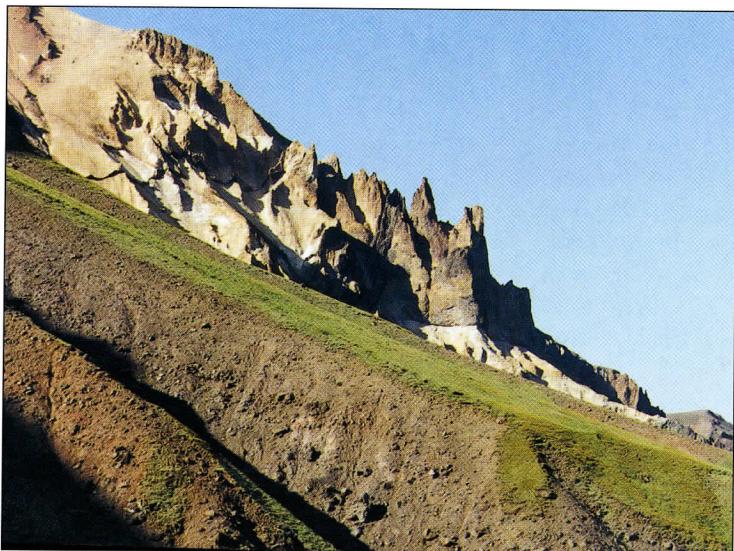
Ormurinn er þróngur og hömrum girtur, en þar mun þó vera hægt að fleyta litlum bátum meðfram landinu, þó með því að leggja inn árar þar sem þrengst er. Aðeins sunnar í nestánni lækkar landið enn niður á lægri sjávarkletta. Utan í blásnum hól ekki langt frá sjó fundum við gróna rúst, sem Páli sýndist frekar vera leifar af seli en verbüð. Kemur það heim við Ferðabók Olaviusar, þar sem segir að Bjarnarey hafi átt selstöðu uppi á landi fyrr á tíð á meðan eyjan taldist sérstök bújörð. Þarna sést nú engin nýtileg lending, svo að óhætt er að útiloka verbúðamöguleikann.

Af Norðurnesinu sér inn á Suðurnes, en torfæra er á milli nesjanna, svokallaðar Nýrnaskriður, kenndar við two samfasta kletta sem liggja þar rétt ofan götunnar. Yfir skriðurnar fórum við, en ráðleggjum ekki nema fótvissum og kjarkmíklum einstaklingum að ganga þær, svo brattar eru þær og gatan tæp, sauðfjárgata, sums staðar ekki nema ilbreidd eða taplega það. Skriðan sjálf ósteð eða illstæð sökum hörku undir lausamöl.

Á sveitarmörkum

Af Suðurnesi blasa Múlatangar við inn með fjallinu, nær Langisandur, bogadregin sandströnd undir brattri fjallshlíð, ennþá nær Bjarglöng, berggangar sem skipta löndum Fagradals og Ketilsstaða í Hlíð og skerast upp í gegn um fjallið og ganga út í sjó. Þá mátti sjá móta fyrir Saltvikum utan við Bjarglöngina og Saltvikurskriðum, bröttum skriðum ofan sjávarkletta. Í skriðum þessum eru tvær snarbrattar grastorfur, Æðartorfa og Brattatorfa, og var þar sauðfé á beit. Heimamenn segja leiðina fyrir Bjarglöng lítt færa, meðal annars busl í sjó, og það sem við sáum af Saltvikurskriðum sýndist okkur ekki árennilegt, svo að við ákváðum að halda hér þvert á brekkuna og sleppa Múlahafnarferð þennan daginn. Tók þá við erfiðasti hluti ferðarinnar, beint á brattann upp skriðurunna hlíð upp á háan hjalla í fjallinu, innsta (syðsta) hluta Standandanessins. Þar litum við inn eftir fjallinu, sem sýndist ófært með öllu, engar rollugötur né aðrar færar leiðir.

Á þessum slóðum tekur við svokallað Perribjarg og er fjallið þarna mjög sérstakt. Uppistaðan er ljóst líparít, hvorki er hægt að tala um skriðu né kletta, heldur skáhalla ljósleita steypu, sundur-skorna af berghleinum og mjög dökkum blágrýt-ísrákum. Upp af Bjarglönginni standa tröllauknir drangar utan í hlíðinni og nokkru innan við þá er illúðleg gjá, Kollumúlagil, eða Kolmúlagil, sem skerst upp í lágan hnjúk í brúninni beint upp af Langasandi. Litið er að marka kort yfir þessar slóðir. Langisandur er ekki sýndur og Múlahöfn-

in ranglega staðsett miklu sunnar en hún er í raun og veru.

Margar útgáfur eru til af nafni Bjarglangar. Í landamerkjaskrám Fagradals er talað um Bjarglaug árið 1890 en Bjargtaung árið 1916. Eldra fólk í Fagradal heyrðist tala um Bjarglaug, sem gæti átt við voginn milli klettarananna, en Bjartangarnafnið er notað í örnefnalýsingu Fagradals og er málvenja Fagurdælinga. Gamlar heimildir úr Vopnafirði nefna stundum Berglöng, líka Bergtöng, sem vísast er misritun. Hlíðarmenn tala nú hins vegar um Bjarglöng, og er því nafni haldið hér. Í landamerkjaskrá kristfjárjarðarinnar Ketilsstaða í Jökulsárlíð, sem skráð eru í landamerkjabók Norður-Múlasýslu segir:

„Bjargtaung ræður marki við sjó. Bjargtaung heitir klettahlein, er gengur í sjó fram utan við Langasand, en framan við Salteyrar (fyrir hleinina má ganga á fjöru) frá Bjargtaung liggja mörkin þvert upp á brún um klettadranga þá, er mynda dyr á milli sín (frá Bakkagerði að sjá), þaðan

Skin og skuggar í Perribjargi. Ljósm. höf.

Nýrnaskriður. Ljósm. höf.

**Pann 14. ágúst
heimsóttum við
Múlahöfn í
fylgd með
þriðja ferða-
félaganum,
Ingu Rósu
Pórðardóttur.**

liggja mörkin þvert uppá Litlahnúk, sem er næsti hnúkur fyrir framan Kollumúla; þaðan liggja mörkin beina sjónhending í grjótvörðuhrúgaldr vestur á Dýjfjalli (fjallinu milli Kattárdals og Fagradals)“

Salteyrar eru undir Suðurnesi, þar sem fjaran er ögn breiðari og ljósleitari en annars staðar á þessum slóðum. Landamerkjálssing Fagradals frá 1890 hefst með þessum orðum: „Bjarglaug ræður marki við sjó og upp á brún, þaðan í fjallskerðing þar upp af...“ Heimildir eru um Ytri- og Innri-Bjarglöng og hefur það orsakað deilur um landamerkin. Nú eru merkin við þá innri, sem er gleggri. Sú ytri er við útjaðar Saltvíkurkriðna.

Lok fyrri ferðar - og upphaf þeirrar seinni

Ekki var um annað að gera en að halda áfram upp á fjallsbrún, í tæplega 600 metra hæð. Stóðum við þá á *Litlahnjúk*, nokkurn veginn beint upp af áðurnefndum dröngum. Sáum við nú ysta hluta Kattárdals bak við Kollumúlann. Eftir brúninni héldum við svo áleiðis til Héraðs, á aðra hönd skriðurunni og gróðurlaus hlíð, hinum megin ókleift, hallandi líparítbjarg í öllum litum með stórkornu mynstri bergganga og klettadranga. Niðri við sjó blasti Langisandur við, innar Múlatangar og enn innar Múlahöfnin sjálf. Brúnin sem við gengum eftir var nokkuð mishæðott, á henni

er meðal annars áður umræddur hnjúkur, þar sem Kollumúlagil skerst niður úr.

Á einum stað var að sjá sem brúnin „læki“, þ.e.a.s. sigkatlar höfðu myndast fyrir ofan hana, eins og aurinn hefði skriðið niður í sprungur eða gjótur og giskuðum við á að hann hafi komið fram úr bjarginu ofarlega. Aðrir telja það þó ólíklegt, heldur sé fjallið sprungið langt niður og geti þær sprungur tekið við aurspýjum þessum. En þarna voru einir fjórir slíkir katlar á litlu svæði, misstórar, sá stærsti líklega 5-7 metrar í þvermál. Þarna gæti farið að springa fram stór spilda líkt og gerðist í Gripdeildarfugum í sumar.

Þegar hér var komið sögu var klukkan farin að ganga sex og ákveðið að halda skemmstu leið í bílinn, sem beið á Hellisheiðarbrún frá því um morguninn. Farið var fyrst eftir brúnum ofan Múlahafnar, síðan sunnan í *Múlakoll* ofan *Sæbjarnargjár* og þá fljótlega komið á bíslóðina sem við höfðum gengið um morguninn. Veðrið hafði verið mjög gott, glaða sólskin um morguninn og fram að hádegi, en á meðan við vorum á Standandanesinu hafði þykkað upp og einn og einn rigningardropa fundum við á leiðinni upp fjallið. Inn til Héraðs var móða í lofti og rigningarálegt frammi í döllum. Vel heppnaðri gönguferð lauk í Hellisheiðarskarði um klukkan sjö síðdegis eftir ellefu tíma á göngu.

Eins og fyrr segir urðum við Páll að sleppa því að heimsækja Múlahöfn og nágrenni, þar sem tíminn var þrotinn og okkur hafði ekki litist á

Um skipalægi í Múlahöfn.

Múlahöfn á Fljótsdalshéraði liggur sunnan undir Kollumúlaufjalli og utar en Landsendatanginn. Það er lítil, kringlótt vík, sem gengur til norðurs. Hún er óvarin gegn öllum vindum frá ASA til SV eða til þeirrar hliðar, sem snýr að Ósfjöllum. En há fjöll skýla henni gegn hafátt, en Héraðs megin hlífa lágir klettar eða sker upp úr sjónum henni. [...]

Hafnarmynnidi er áætlað 200-300 faðmar á breidd, og er blindskerjalaust með öllu, nema við Boðahálsinn, eða kletta þá, er liggja SSA að höfninni, en út af þeim gengur lítil flúð, sem gjalda þarf varhuga við, og sigla inn mitt hafnarmynnidi, en þegar inn er komið á víkina, skal beygt til austurs, þar sem skipin njóta best skjóls af klettunum. Í miðju hafnarmynnini er 8 faðma dýpi, en 6,5 faðmur nær landi og 4 faðmar innst í víkinni, en alls staðar er sendinn leirbotn. Full-yrt var, að brim næði aldrei, hvorki vetrur né sumar, innst í víkina, og höfðu menn það til sannindamerkis, að tveir rekadrumbar litlir hefðu legið í fjörunni andspænis miðju mynninu í 3 ár án þess að haggast. Þá er talið að þar sé ætið örugg bátalending. Hafis kvað aldrei koma inn á vík þessa, og ef

það er rétt, hljóta straumar, sem liggja frá landi, að valda því, því að annars er ísnum opin leið inn á víkina, og stundum rekur lagnaðarís þangað inn. Samkvæmt því, sem nú er sagt, halda sumir, að á Múlahöfn muni vera öruggt skipalægi sumar og vetur. Um vetrarlægið efast ég þó mjög, en skýt því máli til athugunar sjómanna, sem vit hafa á þeim hlutum. [...]

Staðhættir við Múlahöfn eru þeir, að upp frá víkinni rís hátt og ljótt klettafjall, en undirlendið er aðeins mjó, stórgrytt malarfjara. Á vetrum er ófært hverri skepnu, nema fimustu og fífldjörfustu fjallgöngumönnum að fara landveg milli hafnarinnar og næstu bæja, og sjóleiðin er engan veginn örugg, sakir þess að lendingar við Landsendanes og Geldinganes eru mjög ótryggar, einkum í sunnan og suðaustanátt. Mjög lítið rúm er þar til að reisa á hús, ef á þyrfti að halda, því að undirlendi er ekkert nema mölin. En verbúðir þær, sem þar hafa verið reistar, hafa menn neyðst til að reisa á klettarima austanvert við höfnina, þar gætu staðið 3-4 hús, en mjög er örðugt að koma þungavöru þangað, og þar er engan veginn óhult fyrir snjóflóðum.

fjöruleiðina inn frá Standanadesi fyrir Bjarglöng. Við svo búið mátti ekki standa lengi og eftir hádegi mánudaginn 14. ágúst lögðum við af stað í fylgd með þriðja ferðafélagnum, Ingu Rósu Þórðardóttur, útværpsstjóra og verðandi formanni Ferðafélags Fljótsdalshéraðs. Um þrjúleytið lögðum við af stað af Hellisheiðarbrún og gengum sömu leið og í fyrra skiptið, þangað til við komum efst í Kattárdalsdrög, þar sveigðum við út af bílslóðinni þar sem við byrjuðum á því að ganga upp „hálsbandið“ á Kettinum, sem liggur þarna á brún dalsins. Tókum við síðan stefnu utan í *Múlakolli*, rétt fyrir ofan *Sæbjarnargjá*, en hún skerst inn í fjall-ið frá fjöru og upp, og er ófær „nema fimustu og fífldjörfustu fjallgöngumönnum“, eins og stendur í ferðabók Olaviusar.

Múlatangar og Múlahöfn

Þegar út fyrir gjána er komið lækkar fjallið nokkuð og þegar við vorum stödd beint upp af *Múlahöfninni* tókum við að leita niðurgöngu. Reyndist það viturlega ráðið, því að utar í brúninni er nánast samfellt klettaþil beint upp af töngunum. Fundum við þarna kindagötu sem lá niður fyrir brúnina, síðan skáhallt út eftir og að síðustu í ótal hlykkjum niður skriðuhrygg. Af brúninni blöstu við verbúðarústir fremst á tanganum við *Múlahöfnina*. Voru þær ljósmyndaðar af undirrituðum af mestu kostgæfni með hjálp aðdráttarlinsu. Sést lag rústanna vel á myndunum. Gangan niður skriðuhrygginn gekk vel og er hann vel gróinn neðst. Þegar niður var komið voru rústirnar að sjálfsögðu athugaðar nánar. Þegar við litum til baka sáum við vel klettaþilið í brúninni, sem virtist gert úr óreglulegum stuðlum, og gatan sem við höldum gengið niður virtist ekkert árennileg neð-anfrá séð. Önnur leið mun þó vera fær niður af brúninni, eftir einstigi, sem við gátum þó ekki komið auga á.

Múlahöfnin blasir vel við héðan. Hún er í skjóli tangans að utanverðu, en að innan er hún varin af sex misstórum klettadröngum. Tveir peirra bera nöfn, *Krústapi* (fjærst landi) og *Arnarbrík* (annar frá landi). Að sögn heimilda brimar lítt eða ekki inni í höfninni og er hún því gott skipalægi, þó ekki fyrir stór skip. Fyrir síðustu aldamót var mikil leitað að möguleikum til að skapa hafnaraðstöðu við Héraðsflóa, sem átti að þjóna verslunarhagsmunum Héraðsbænda betur en hafnir á fjörðum niðri. Í þessu skyni var mæld

dýpt Múlahafnar og hún löggilt sem verslunarstaður árið 1890. Mun einhvern tíma í eitt skipti hafa verið skipað þarna upp vörum, en það ekki reynt á nýjan leik, þar sem flutningur varningsins áfram til viðtakenda var nánast útilokaður. Staðurinn er því jafn ósnortinn og hann var, þegar vermenn fyrri tíma hættu að stunda þarna útgerð sína, og ekki líklegt að hann verði fyrir áreiti menningar eða framfara í bráð.

Á bls. 28 má lesa umsögn Olaviðusar um útgerðarstöðu í *Múlahöfn*.

Þess má geta að staðkunnugir menn tala gjarna um að fara út á *Múla*, og eiga þá við Múlatanga og svæðið þar í grennd. Guðmundur frá Húsey segir til dæmis að „á *Múla*“ hafi verið einn eða tveir kofar uppistandandi um aldamótin og að hákarlaveiði hafi verið stunduð „á *Múla*“.

Múlatangarnir eru í raun tveir og milli þeirra Skálabaksvík, sem nú er almennt kölluð *Skálaboðavík* og boði í mynni hennar *Skálaboði*. Fórum við út á ytri tangann eftir fjörunni í víkinni og þegar þangað var komið blasti við sýn sem fékk okkur til að staldra við og draga djúpt andann.

Langisandur og Perribjarg

Þarna blasti við Langisandurinn, um það bil hálfs kílómetras löng sandfjara, og uppi yfir honum *Perribjargið*, sem svo áberandi er af Úthérðaði. Það segja Út-Héraðsmenn, að þá sé þurrkur vís þann daginn, skíni sól á *Perribjargið* að morgni. Fjallid er hið neðra snarbrött líparít-skriða, mestan part ljós, en þó prýdd öllum regnbogans litum. Ofar er það öllu brattara og þar má sjá dökkar rákir, ýmist örmyjóar eða breiðari bergganga og tröllahlöð og er eins og fjallið sé blúndulagd á hinn listilegasta hátt með víravirkri þessu og leggingum. Þessi glæsisýn kom okkur þremenn-

Verbüðir á
Múlatöngum.
Boðaháls á milli
búdanna. Ljósm.
höf.

Par má sjá dökkar rákir, ýmist ör-myjóar eða breiðari bergganga og tröllahlöð og er eins og fjallið sé blúndulagd á hinn listilegasta hátt með víravirkri þessu og leggingum.

Perribjarg og nágrenni. Við sjó frá vinstri: Múlahöfn (hálf), Múlatangar og Skálabaksvík á milli þeirra. Langisandur undir Perribjargi, Berglöng, Saltvíkur og Suðurnes er yst til hægri undir Standanesi. Ljósmt. Skarphéðinn G. Pórísson.

ingum fullkomlega á óvart og hika ég ekki við að fullyrða að Langisandur við Héraðsflóa sé einhver fugursti staður á Íslandi. Utan við sandinn, undir ysta hluta hins skrautbúna fjalls ganga um það bil 100 m há dökkt klettanef fram úr líparítinu, þetta er *Bjarglöngin*, þar sem mætast lönd Ketilsstaða í Hlíð og Fagradals í Vopnafirði. Við klifum niður á sandinn og gengum hann endilangan. Við Páll klöngruðumst áfram út undir Bjarglöngina, stöldruðum við á berggangi þeim sem við töldum vera hin eiginlegu landamerki, héldum síðan áfram þangað til í þrot var komið. Var þar nýlegt grjóthrun úr fjallinu og hefðum við þurft að vaða sjó í hné eða mið læri ef halda skyldi áfram út í land Fagradals. Þá voru eftir Saltvíkur og Saltvíkurskriður hefðum við viljað loka hringnum úr fyrri ferð.

Til baka snerum við þó og virtum tign Langsands betur fyrir okkur. Þess skal getið að sól var horfin af fjallinu, þar sem nokkuð var orðið áliðið dags. Þeim sem kynnu að vilja vitja um þessar slóðir viljum við ráðleggja að leggja upp að morgni dags, alls ekki seinna en um hádegi, því þá nýtur bjargið sín best. Þó gæti ég trúað að síðdegis-skuggar settu enn frekari svip á það, um það leyti sem sól er að hverfa að fjallabaki.

Ferðin til baka gekk tíðindalaust, en þó ekki án átaka, því nú lá leiðin heldur betur á fótinn upp snarbratta hlíðina um það bil fjögur hundruð metra háa upp á brún. Það-

an kusum við að ganga norður fyrir Múlakoll efst og fremst í hlíðum Kattárdals, þaðan sem við þræddum síðan jeppaslóðina, heimreið Fagradalsbænda, allt suður í Hellisheiðarskarð, þangað sem við náðum um níuleytið um kvöldið.

Að lokum má geta þess að hugmyndir hafa komið fram um að gera landssvæði þetta að friðlandi. Er það ekki óeðlileg ráðstöfun því að landið sker sig að mörgu leyti úr hvað snertir litauðgi og tign. Tiltölulega vandfarið er um þessar slóðir, og í raun ekki hægt að kynnast öllu svæðinu á milli Ketilsstaða og Fagradals á minna en þrem dögum. Engu er hægt að spá um það hvort að ferðum hinna fótgangandi muni fjölgja á þessar slóðir. Hitt þykir mér þó líklegra, að norðurströnd Héraðsflóa haldi áfram að verða ósnortið augnayndi hjá flestum þeim sem á Fljótsdalshéraði búa.

Heimildir:

- Að vestan. Fjórða bindi. Sagnaþettir Guðmundar frá Húsey. Akureyri 1955.
- Bréfasafn Brynjólfss Sveinssonar biskups. Afrit í Héraðsskjallasafni Austfirðinga.
- Ólafur Olavíus: Ferðabók I-II. Reykjavík 1964.
- Landamerkjaskrá Fagradals.
- Landamerkjaskrá kristfjárjarðarinnar Ketilsstaða í Jökulsárhlið.
- Oddný Magnúsdóttir frá Fagradal: Skrifleg svör við spurningum vegna örnefnalýsingar Fagradals.
- Sveitir og jarðir í Múlapindi, aðföng. Handrit í Héraðsskjallasafni Austfirðinga.
- Örnefnalýsing Fagradals. Handrit frá Örnefnastofnun.
- Örnefnalýsing Ketilsstaða. Handrit frá Örnefnastofnun.
- Guðmundur Jónsson frá Húsey: Um örnefni í Jökulsárhlið og austurströnd Vopnafjarðar. Eimreiðin 61 (3-4), 1955, bls. 253-265.
- Stefán Geirsson bóndi á Ketilsstöðum (munnleg heimild).
- Hreinn Björgvínsson, Vopnafirði (munnleg heimild).
- Kristján Magnússon frá Fagradal (munnleg heimild).